

James Ensor, *De intriede van Christus in Brussel in 1889* (detail), 1888, olieverf op doek, 252,2 x 430,5 cm, © Los Angeles, J. Paul Getty Museum © Sabam Belgium 2011.

[B] **BALKEN UND KEIN ENDE.
OVER “MARIA VAN BARCELONA”
VAN BART KOUBAA**

Maria van Barcelona, de vijfde roman van Bart Koubaa (*1968), is niet bepaald zijn beste boek, zoals de kritiek duidelijk heeft laten weten. Een spelerei, een uitputtingsslag, gelaagd maar niet geslaagd, zelfs slaapverwekkend, werd geoordeeld. En ik ben niet geneigd daar tegen in te gaan. Na *De leraar* (2009), een roman die met spanning langs de perverse kronkels in het moegetergde hoofd van een leraar sloop, stelt *Maria van Barcelona* inderdaad teleur. Het engagement dat Koubaa sinds zijn debuut *Vuur* typeert, is nog wel brandend, maar net als in zijn matig onthaalde *Het gebied van Nevski* (2007) is de complexe

verhaalconstructie te overdadig en te kunstmatig om een vonk te doen overslaan naar de werkelijkheid van de lezer. De inzet is er, maar hij wordt niet tot een goed einde gebracht. Daarom wil ik even van dat einde vertrekken.

Een verantwoording kan een valkuil zijn, een put waarin de roman die eraan voorafgaat verdwijnt. Aan het einde van *Maria van Barcelona* heeft Koubaa een korte verantwoording opgenomen waarin hij, zoals dat intussen wel gebruikelijk is, zijn bronnen vermeldt: de teksten die hij citeert, de realia waaraan hij refereert, zijn familiale en professionele omgeving en, niet in de laatste plaats, de Westmalle tripel waaraan hij zich bij het schrijven (naar eigen zeggen met mate) heeft gelaafd – niet echt verrassend, aangezien het motief van dat bier de vertelling doordrenkt en gaande houdt. Het is allemaal

meegenomen, geestig (als parodie op de Duvel-
drinkende thrillerschrijver Aspe) en vrijblijvend:
iedereen leest het, niemand heeft het nodig.
Daarna volgt echter een slotzin die er te veel aan is:
“Ezels aller landen, stop het gebalk!”

Waarom te veel? Is die oproep niet juist een
uiting van de urgentie en het engagement, kortom
van de intentie om politiek iets teweeg te brengen,
die andere romans vaak te weinig beogen? In zekere
zin wel. Alleen hoeft je de roman *Maria van Barcelona*
niet gelezen te hebben om dat appel te begrijpen.
Het ligt nogal voor de hand dat “Ezels aller landen,
stop het gebalk!” als een aanklacht klinkt tegen het
koppige, redeloze gepalaver dat de publieke en
politieke ruimte (inter-)nationaal heeft besmet.
Dat punt kan moeilijk duidelijker, het is ook vrij
evident: weinig mensen pleiten voor meer gebalk.
Van de weeromstuit vraag je je af hoe de roman
zelf zich verhoudt tot dat punt waarin hij uitmond.
Verantwoordt het zijn vorm en inhoud? Hoe
noodzakelijk is de hele romanconstructie om
finaal dat punt te maken?

Misschien is dat helemaal het punt van de
roman niet, zou je kunnen opwerpen, maar daar
heeft het aanvankelijk wel alle schijn van. België, zo
start het verhaal, is in de ban van een virus dat zich
razendsnel langs de luchtwegen verspreidt en dat
“het gezond verstand” aantast, in het ergste geval
met de dood als gevolg – na “een aanval variërend
van een aantal minuten tot twee weken gebalk”.
Het regent theorieën over de herkomst van het
virus, maar “een kleine onafhankelijke denktank”
meent dat zijn verspreiding veroorzaakt is door een
Catalaanse vrouw, Maria van Barcelona, die zich in
een Oostends café heeft teruggetrokken nadat ze een
tragisch ongeval heeft aanschouwd. Als “mogelijke
spilfiguur van een internationaal netwerk” is ze
intussen aangehouden en wordt ze met behulp van
Mevrouw Lambotte, vertaalster, door de Brusselse
inspecteur Bogaerts verhoord.

Het hele verhaal dat dan volgt, is in feite een
haast monologische reconstructie van wat gebeurd is
door Maria van Barcelona zelf, af en toe onderbroken
door meer rapsodische tussenkomsten van een
verteller die zo discreet mogelijk tracht te blijven:
“Wat ik denk en dat ze me Kapitein noemen, is
van geen belang.” Om wie het gaat, kom je nooit
te weten, maar van belang is wel dat Koubaa

met die verteller als masker van meet af aan een
maatschappijkritische inzet aan zijn fictie geeft.
Zo is er op zich natuurlijk de satirische en tot letterlijk
in het surreële doorgezette verflechting van onze
obsessieve, zij het vaak loze schrik voor virale
panepidemieën met de zieke toestand van België:
het gebalk over “gezond verstand”, in de Vlaamse
politiek niet bepaald een neutraal begrip, is in
metaforische zin zo viraal geworden dat het in
letterlijk gebalk is omgeslagen.

Maar het effect van satire en kritiek schuilt ook in
de ambigue positie die de fictie tegenover de realiteit
zelf inneemt, tussen wat is en wat zou moeten zijn.
Enerzijds suggereert de verteller dat de fictie de
realiteit al heeft ingehaald, want de gevolgen van
de besmetting die hij als voorbeeld aanhaalt, zijn
juist onze actuele realiteit: “fabrieken sluiten,
treinen ontsporen, gebouwen storten in, schrijvers
slaan wartaal uit en de Rode Duivels presteren
ondermaats.” Anderzijds verwijst hij naar onze
actuele realiteit – het Belgische voorzitterschap van
de EU, bijvoorbeeld – om de fictie juist urgentie te
geven: er staat wat op het spel in het verhaal van
Maria en de raadsels die het oproept, er is geen
tijd te verliezen. Je zou kunnen zeggen dat Koubaa
zijn fictie niet tegenover de realiteit plaatst, maar
haar erin tracht te weven, als een fantastische
waarheid, een oplichtende duisternis.

Helaas blijven na verloop van tijd alleen fantastiek
en duisternis over – een inzicht dat hout snijdt,
of alleen nog maar opheldering, komt er niet.
De omslachtige reconstructie van de gebeurtenissen
in Maria’s levensverhaal tot het moment van verhoor
(én schrijven) in het Oostendse café Medusa, fnuikt
de spanning die de verteller erover creëert en die je,
tegen beter weten in, doet verderlezen. In de plaats
komt een wirwar van dwaalsporen die te uitwaaiend
zijn om zinvol samen te vatten. De rood-blauw
geschminkte Maria (van FC Barcelona), die uitgebreid
ingaat op haar achtergrond in het Spanje onder
Franco, de Catalaanse onafhankelijkheidsstrijd en
het geluk van Johan Crujff, blijkt aanvankelijk als
wetenschapster (of kunstenaar?) naar Gent te zijn
gekomen via uitwisseling. Enerzijds is de suggestie
dat ze daarmee de spil is in een farmaceutisch
complot, aangestuurd door professor Guardiola,
snaartheoreticus en haar Barcelonese mentor, in
opdracht van de firma Bayer. Anderzijds gaat het om

een ensoriaans liefdesverhaal. Maria heeft zich in café Medusa verschanst nadat haar geliefde Lucas spoorloos op het strand verdwenen is. In afwachting van zijn terugkeer schildert ze op haar kamertje een zeelandschap, geïnspireerd door Turner, en prostitueert ze zich voor de rechtse Vlaamse ratten die het café bezoeken en er hun verkiezingsoverwinningen vieren. Uiteindelijk bevalt ze in Brussel van een kind en blijkt de spoorloze Lucas probleemloos aanwezig, net als de inspecteur die haar aanklaagt.

“Wat is het punt toch?”, denk je eenmaal daar aangekomen, en dan heb ik het nog niet over de kleine verhaaldraadjes gehad die betekenis lijken te suggereren, zoals de naam van de cafébaas (Zapata). Zelfs de redacteur van Querido lijkt erbij in slaap gevallen: bijna tien keer is een voegwoordelijke bijzin met “ondanks dat” blijven staan, waar “hoewel” me iets eleganter lijkt. Wellicht moet de lezer gefrustreerd worden in zijn zoektocht naar eenduidige betekenis. Wie de ensoriaanse stoet aan gebeurtenissen in deze roman op een logisch principe wil terugvoeren of in een oorzakelijk verband wil wringen, beseft immers dat dit onbegonnen werk is. De constructie is nooit af, zoals België leert, of de *Sagrada Familia*. Zo is het leven, zo is ook de kunst. Precies dat brengt me echter terug bij het punt, of de oproep, waarop “de verantwoording” van *Maria van Barcelona* zo nadrukkelijk eindigt. Is dat dan alles wat de literatuur tegenover het “gebalk” weet te plaatsen: een eigen gebalk, maar dan voor wie tijd heeft, fictionele onzin als antigif tegen reële onzin? Sta me toe dat een beetje “onverantwoord” te vinden, vooral vanwege Koubaa’s talent. Een roman wordt niet verantwoord door een morele these die je toelaat hem weg te zetten. Hij moet de lezer voorbij het verantwoorde intrigeren, dat is: engageren.

TOM VAN IMSCHOOT

BART KOUBAA, *Maria van Barcelona*, Querido, Amsterdam, 2010, 304 p.
